

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه اصفهان

دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی

گروه مشاوره

پایان‌نامه دکتری رشته مشاوره شغلی

شناسایی سیر تحول، موانع درک شده و عوامل مؤثر بر آرزوهای شغلی کودکان و

نوجوانان شهر اصفهان

استادان راهنما:

دکتر ایران باغبان

دکتر محمدرضا عابدی

استاد مشاور:

دکتر سیمین حسینیان

پژوهشگر:

فاطمه سمیعی

مردادماه ۱۳۹۱

کلیه حقوق مالی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات و نوآوری‌های ناشی از تحقیق موضوع این پایان‌نامه متعلق به دانشگاه اصفهان است.

دانشگاه اصفهان
دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی
گروه مشاوره

پایان نامه ی دکتری رشته ی مشاوره ی شغلی خانم فاطمه سمیعی

تحت عنوان

شناسایی سیر تحول، موانع درک شده و عوامل مؤثر بر آرزوهای شغلی کودکان و

نوجوانان شهر اصفهان

در تاریخ ۱۳۹۱/۰۵/۱۵ توسط هیأت داوران زیر بررسی و با درجه عالی به تصویب نهایی رسید.

امضا

۱- استاد راهنمای پایان نامه دکتر ایران باغبان با مرتبه ی علمی دانشیار

امضا

۲- استاد راهنمای پایان نامه دکتر محمدرضا عابدی با مرتبه ی علمی دانشیار

امضا

۳- استاد مشاور پایان نامه دکتر سیمین حسینیان با مرتبه ی علمی استاد

امضا

۴- استاد داور داخل دانشگاه دکتر ابوالقاسم نوری با مرتبه ی علمی استاد

امضا

۵- استاد داور داخل دانشگاه دکتر عذرا اعتمادی با مرتبه ی علمی استادیار

امضا

۶- استاد داور خارج از دانشگاه دکتر سیده منور یزدی با مرتبه ی علمی دانشیار

امضای مدیر گروه

۱۴۱

«مدینه از می رنانه و مانا تندی ولان رنانه»

تاش رای را مارا ان قام را مان دوا را و عا و و ان قام راه پیام.

«وره ای اف، آی ۴۳»

و دلازم و دام، رم ادب از اساید اهدری اجام ان وش واره از سارت می آما هند راه ام، ما و
ردای مام.

اساید مرم را ما، مکارخام در ان بابان و ناب آی در مرد رضا عاری . ول دوران ل و داز را مان می
قا، و وارز نداشتن هی اولان دم.

اتاد مرم شاور، مکارخام در ن یان با بی صد، واح و یک اری اولان ا ان م یاری داور.
اساید مرم داور، مکارخام در مریده وری، ناب آی در اوا قام وری و مکارخام در مرزا مادی بارا مان می
و و و و و نای ان وش ا وور.

ن، پاس ارکابی اساید وه می شاوره وروا نای دا ه ا مان و نرمام در مان و عمان دوران یم م ان راه
وق ن وده واز آما س آ و ام.

پایان، از م ر روارم، ناب آی ندس م رضا صدیان ل و انان را دارم ا نازم و و اراف زری ام
رنک و بات و و ی م ر ن آسان و ر

قدم

اه م مردم، عی

و

باززش ن ر می ا ق، زرام، ز و ن

چکیده

هدف از پژوهش حاضر، شناسایی سیر تحول، موانع درک‌شده و عوامل مؤثر بر آرزوهای شغلی کودکان و نوجوانان شهر اصفهان بود. جامعه‌ی آماری این پژوهش مشتمل بر کلیه‌ی کودکان ۵ تا ۱۱ سال و نوجوانان ۱۲ تا ۱۸ سال شهر اصفهان اعم از دختر و پسر در چهار مقطع پیش‌دبستانی، دبستان، راهنمایی و متوسطه در سال تحصیلی ۹۰-۱۳۸۹ بودند. آزمودنی‌های شرکت‌کننده در این پژوهش و گروه نمونه ۱۲۰ نفر (۵۸ دختر و ۶۲ پسر) شامل ۱۰ نفر در مقطع پیش‌دبستان، ۵۰ نفر در مقطع دبستان (۱۰ نفر در هر پایه‌ی تحصیلی)، ۳۰ نفر در مقطع راهنمایی (۱۰ نفر در هر پایه‌ی تحصیلی) و ۳۰ نفر در مقطع متوسطه (۱۰ نفر در هر پایه‌ی تحصیلی) انتخاب شدند. روش پژوهش کیفی و ابزار مورد استفاده فرم مصاحبه‌ی نیمه‌سازمان‌یافته بود. داده‌های جمع‌آوری شده با استفاده از نرم‌افزار تحلیل داده‌های کیفی مکس-کیودا (MAX-QDA) مقوله‌بندی شد و با استفاده از روش‌های آماری ناپارامتریک مانند مجذور خی دو و ضریب همبستگی کرامر در نرم‌افزار SPSS-16 مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. نتایج حاصل از پژوهش نشان داد که در مقطع پیش‌دبستانی شغل پزشکی اولین آرزوی شغلی کودکان دختر و شغل پلیس اولین آرزوی شغلی کودکان پسر بود. متغیر اصلی تأثیرگذار بر آرزوهای شغلی آنها متغیر اندازه و قدرت و میزان آشنایی کودکان با مشاغل بیشتر در خصوص فعالیت‌هایی بوده که در مشاغل انجام می‌شود. در مقطع دبستان نیز شغل پزشکی، اولین آرزوی شغلی کودکان دختر و شغل پلیس اولین آرزوی شغلی کودکان پسر بود. متغیر اصلی تأثیرگذار بر آرزوهای شغلی آنها به ترتیب متغیر منزلت شغل، کلیشه‌های جنسیتی و اندازه و قدرت و میزان آشنایی کودکان با مشاغل در زمینه‌ی فعالیت شغلی و مکان شغل بود و موانعی که این کودکان بر سر راه تحقق آرزوهای خود احساس می‌کردند، بیشتر موانع فردی مانند عدم توانایی و عدم علاقه بود. در مقطع راهنمایی به طور کلی، شغل پزشکی اولین آرزوی شغلی نوجوانان بود و بعد از آن مهندسی قرار داشت. همچنین، شغل پزشکی، اولین آرزوی شغلی نوجوانان دختر و شغل مهندسی اولین آرزوی شغلی نوجوانان پسر بود. متغیر اصلی تأثیرگذار بر آرزوهای شغلی آنها متغیر خود درونی و منحصر بفرد و میزان آشنایی نوجوانان به مشاغل خیلی زیاد بود. یافته‌های حاصل از این پژوهش در مقطع متوسطه بیانگر این است که مانند مقطع راهنمایی شغل پزشکی، اولین آرزوی شغلی نوجوانان به طور کلی و دختران به طور خاص و در پسران شغل مهندسی، اولین آرزوی شغلی آنها بود. متغیر اصلی تأثیرگذار بر آرزوهای شغلی آنها متغیر خود درونی و منحصر به فرد و میزان آشنایی نوجوانان به مشاغل خیلی زیاد بود. موانع درک‌شده بر سر راه تحقق آرزوهای شغلی نوجوانان مقطع راهنمایی و متوسطه در درجه‌ی اول موانع فردی، سپس موانع خانوادگی و در مرحله‌ی بعد موانع شغلی و اجتماعی بود. به طور کلی، از میان عوامل مؤثر بر آرزوهای شغلی رابطه‌ی بین انتظارات والدین با آرزوهای شغلی معنادار ($P < 0.05$) و میزان این رابطه ۳۰ درصد بود. بنابراین، می‌توان گفت آرزوهای شغلی کودکان و نوجوانان شهر اصفهان بر اساس نظریه‌ی گانفردسون متحول می‌گردد.

واژگان کلیدی: تحول، آرزوهای شغلی، کودکان و نوجوانان

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول: کلیات پژوهش

۱-۱-۱- مقدمه	۱
۲-۱- بیان مسأله	۴
۳-۱- اهمیت و ضرورت پژوهش	۹
۴-۱- اهداف پژوهش	۱۵
۵-۱- فرضیه‌ها و سؤالات پژوهش	۱۵
۶-۱- متغیرهای پژوهش	۱۶
۷-۱- تعاریف متغیرها	۱۶
۱-۷-۱- تعریف مفهومی متغیرها	۱۶
۱-۱-۷-۱- آرزوهای شغلی	۱۶
۲-۱-۷-۱- سیر تحول	۱۶
۳-۱-۷-۱- عوامل مؤثر بر آرزوهای شغلی	۱۶
۴-۱-۷-۱- موانع درک شده	۱۷
۵-۱-۷-۱- کودکان	۱۷
۶-۱-۷-۱- نوجوانان	۱۷
۲-۷-۱- تعریف عملیاتی متغیرها	۱۷
۱-۲-۷-۱- آرزوهای شغلی	۱۷
۲-۲-۷-۱- سیر تحول	۱۷
۳-۲-۷-۱- عوامل مؤثر بر آرزوهای شغلی	۱۸
۴-۲-۷-۱- موانع درک شده	۱۸
۵-۲-۷-۱- کودکان	۱۸
۶-۲-۷-۱- نوجوانان	۱۸

فصل دوم: پیشینه‌ی پژوهش

۱-۲- مقدمه	۱۹
۲-۲- نظریه‌ی آرزوهای شغلی لیندا اس گاتفردسون	۱۹
۱-۲-۲- مفاهیم اصلی نظریه‌ی آرزوهای شغلی گاتفردسون	۲۰

صفحه

عنوان

۲۰ خودپنداره ۱-۱-۲-۲
۲۱ کلیشه‌های فکری اشتغالات ۲-۱-۲-۲
۲۱ نقشه‌ی شناختی اشتغالات ۳-۱-۲-۲
۲۴ حیطه‌های کاری هالند ۱-۳-۱-۲-۲
۲۶ همخوانی و تناسب فرد- محیط ۴-۱-۲-۲
۲۶ آرزوهای شغلی ۵-۱-۲-۲
۲۷ فضای اجتماعی ۶-۱-۲-۲
۲۸ محدودیت ۷-۱-۲-۲
۲۸ سازش ۸-۱-۲-۲
۲۸ فرآیند محدودسازی آرزوهای شغلی ۲-۲-۲
۲۹ اصول محدودسازی آرزوهای شغلی ۱-۲-۲-۲
۳۱ مراحل محدودسازی یا رشد آرزوهای شغلی ۲-۲-۲-۲
۳۵ سازش آرزوهای شغلی ۳-۲-۲
۳۶ اصول قابلیت دست‌یابی به اشتغالات ۱-۳-۲-۲
۳۷ درجه‌ی سازش ۲-۳-۲-۲
۴۰ اصول سازش ۳-۳-۲-۲
۴۲ عوامل و موانع مؤثر بر آرزوهای شغلی ۳-۲-۲
۴۳ عوامل فردی مؤثر بر آرزوهای شغلی ۱-۳-۲
۴۳ خودپنداره ۱-۱-۳-۲
۴۳ مزاج ۲-۱-۳-۲
۴۴ منبع کنترل ۳-۱-۳-۲
۴۴ عزت نفس ۴-۱-۳-۲
۴۴ شخصیت ۵-۱-۳-۲
۴۵ توانایی شناختی ۶-۱-۳-۲
۴۶ خودکارآمدی ۷-۱-۳-۲
۴۷ پیشرفت تحصیلی ۸-۱-۳-۲
۴۷ جنسیت ۹-۱-۳-۲
۵۰ مقطع تحصیلی ۱۰-۱-۳-۲

۵۱	۲-۳-۲- عوامل خانوادگی مؤثر بر آرزوهای شغلی.....
۵۱	۲-۳-۱- رضایت از شغل.....
۵۲	۲-۲-۳- نفوذ والدین.....
۵۴	۲-۳-۳- عوامل اجتماعی مؤثر بر آرزوهای شغلی.....
۵۴	۲-۳-۱- محیط مدرسه.....
۵۵	۲-۳-۲- محیط زندگی.....
۵۵	۲-۳-۳- رسانه‌ها.....
۵۶	۲-۳-۴- فرهنگ.....
۵۶	۲-۳-۵- وضعیت اقتصادی- اجتماعی.....
۵۸	۲-۴- موانع مؤثر بر آرزوهای شغلی.....
۵۹	۲-۵- مروری بر تحقیقات پیشین.....
۵۹	۲-۵-۱- تحقیقات مربوط به نقشه‌ی شناختی.....
۶۰	۲-۵-۲- تحقیقات مربوط به فضای اجتماعی.....
۶۱	۲-۵-۳- تحقیقات مربوط به محدودسازی.....
۶۲	۲-۵-۴- تحقیقات مربوط به سازش.....
۶۳	۲-۵-۱- سازش مقدماتی.....
۶۴	۲-۵-۲- سازش تجربی.....
۶۵	۲-۵-۳- سازش صوری.....
۶۶	۲-۵-۵- تحقیقات پیشین بر روی محدودیت و سازش نظریه‌ی گانفردسون.....
۶۷	۲-۵-۶- تحقیقات پیشین مربوط به روش تحقیق.....
۷۰	۲-۶- جمع‌بندی فصل دوم.....

فصل سوم: روش پژوهش

۷۲	۳-۱- مقدمه.....
۷۲	۳-۲- نوع پژوهش.....
۷۳	۳-۳- جامعه‌ی آماری.....
۷۳	۳-۴- نمونه‌ی آماری و حجم نمونه پژوهش.....
۷۳	۳-۵- روش نمونه‌گیری.....
۷۶	۳-۶- روش انجام پژوهش.....

عنوان	صفحه
۷-۳- سنجش آرزوهای شغلی.....	۷۷
۸-۳- ابزار پژوهش.....	۷۹
۱-۸-۳- روایی و پایایی مصاحبه.....	۸۱
۹-۳- تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش.....	۸۲
فصل چهارم: نتایج و یافته‌های پژوهش	
۱-۴- مقدمه.....	۸۳
۲-۴- یافته‌های مربوط به سیر تحول آرزوهای شغلی مقطع پیش‌دبستان.....	۸۴
۳-۴- یافته‌های مربوط به سیر تحول آرزوهای شغلی مقطع دبستان.....	۸۸
۴-۴- یافته‌های مربوط به سیر تحول آرزوهای شغلی مقطع راهنمایی.....	۹۶
۵-۴- یافته‌های مربوط به سیر تحول آرزوهای شغلی مقطع متوسطه.....	۱۰۲
۶-۴- یافته‌های کلی مربوط به سیر تحول آرزوهای شغلی کودکان و نوجوانان از پیش‌دبستان تا متوسطه.....	۱۰۸
۷-۴- یافته‌های مربوط به عوامل مؤثر بر آرزوهای شغلی کودکان و نوجوانان از پیش‌دبستان تا متوسطه.....	۱۱۰
۸-۴- موانع درک‌شده توسط کودکان و نوجوانان از پیش‌دبستان تا متوسطه.....	۱۱۳
فصل پنجم: بحث و نتیجه‌گیری	
۱-۵- مقدمه.....	۱۱۵
۲-۵- خلاصه‌ی پژوهش.....	۱۱۵
۳-۵- تبیین و تفسیر نتایج در خصوص سؤال اول پژوهش.....	۱۱۷
۴-۵- تبیین و تفسیر نتایج در خصوص سؤال دوم پژوهش.....	۱۲۷
۵-۵- تبیین و تفسیر نتایج در خصوص سؤال سوم پژوهش.....	۱۳۰
۶-۵- محدودیت‌های پژوهش.....	۱۳۲
۷-۵- پیشنهادات پژوهش.....	۱۳۳
۱-۷-۵- پیشنهادات پژوهشی.....	۱۳۳
۲-۷-۵- پیشنهادات کاربردی.....	۱۳۴
۱-۲-۷-۵- پیشنهاد به والدین.....	۱۳۴
۲-۲-۷-۵- پیشنهاد به مشاوران و مسئولین مدرسه.....	۱۳۵
پیوست ۱: نمونه‌هایی از مشاغل.....	۱۳۷

صفحه	عنوان
۱۳۸.....	پیوست ۲: فرم سنجش آرزوهای شغلی ویژه کودکان دبستانی و پیش دبستانی
۱۳۹.....	پیوست ۳: فرم سنجش آرزوهای شغلی ویژه نوجوانان
۱۴۰.....	منابع و مآخذ

فهرست شکل‌ها

عنوان	صفحه
شکل ۱-۲: نقشه‌ی شناختی اشتغالات بر اساس منزلت و کلیشه‌های جنسیتی.....	۲۲
شکل ۲-۲: پراکندگی مشاغل از نظر حیطه‌های کاری هالند.....	۲۳
شکل ۳-۲: آرزوهای واقعی و ایده‌آل و کلیشه‌های جنسیتی قابل قبول.....	۲۷
شکل ۴-۲: حساسیت درجه‌ی تفاوت سازش در کلیشه‌های جنسیتی، منزلت و حیطه‌ی رغبت کاری.....	۳۸
شکل ۵-۲: درجات سازش در فضای اجتماعی.....	۳۹
شکل ۱-۴: سطح و نوع آرزوهای شغلی کودکان مقطع دبستان.....	۸۸
شکل ۲-۴: متغیر اصلی تأثیرگذار بر آرزوهای شغلی کودکان مقطع دبستان.....	۹۰
شکل ۳-۴: نقشه‌ی شناختی کودک دبستانی.....	۹۳
شکل ۴-۴: نقشه‌ی شناختی نوجوان راهنمایی.....	۹۹
شکل ۵-۴: نقشه‌ی شناختی نوجوان دبیرستانی.....	۱۰۵

فهرست جدول‌ها

عنوان	صفحه
جدول ۱-۳: خصوصیات نمونه بر اساس جنسیت، نوع مدرسه، مقطع و پایه‌ی تحصیلی	۷۴
جدول ۲-۳: خصوصیات نمونه در مقطع متوسطه بر اساس رشته‌ی تحصیلی	۷۵
جدول ۳-۳: میانگین معدل گروه نمونه بر اساس مقطع و پایه‌ی تحصیلی	۷۵
جدول ۱-۴: سطح و نوع آرزوهای شغلی کودکان مقطع پیش‌دبستانی	۸۴
جدول ۲-۴: معناداری آرزوهای شغلی کودکان مقطع پیش‌دبستانی	۸۴
جدول ۳-۴: متغیر اصلی تأثیرگذار در تعیین آرزوهای شغلی کودکان مقطع پیش‌دبستانی	۸۵
جدول ۴-۴: معناداری متغیر اصلی در تعیین آرزوهای شغلی کودکان مقطع پیش‌دبستانی	۸۵
جدول ۵-۴: مقوله‌های حاصل از نام بردن شغل والدین در کودکان مقطع پیش‌دبستانی	۸۶
جدول ۶-۴: میزان آشنایی کودکان مقطع پیش‌دبستانی با مشاغل	۸۶
جدول ۷-۴: معناداری میزان آشنایی کودکان مقطع پیش‌دبستانی با مشاغل	۸۷
جدول ۸-۴: سطح و نوع آرزوهای شغلی کودکان مقطع دبستان	۸۸
جدول ۹-۴: معناداری آرزوهای شغلی کودکان مقطع دبستان	۸۹
جدول ۱۰-۴: متغیر اصلی تأثیرگذار در تعیین آرزوهای شغلی کودکان مقطع دبستان	۸۹
جدول ۱۱-۴: معناداری متغیر اصلی در تعیین آرزوهای شغلی کودکان مقطع دبستان	۹۰
جدول ۱۲-۴: مقوله‌های حاصل از نام بردن شغل والدین در کودکان مقطع دبستان	۹۱
جدول ۱۳-۴: میزان آشنایی کودکان مقطع دبستان با مشاغل	۹۲
جدول ۱۴-۴: معناداری میزان آشنایی کودکان مقطع دبستان با مشاغل	۹۲
جدول ۱۵-۴: سطح و نوع آرزوهای شغلی نوجوانان مقطع راهنمایی	۹۶
جدول ۱۶-۴: معناداری آرزوهای شغلی نوجوانان مقطع راهنمایی	۹۶
جدول ۱۷-۴: متغیر اصلی تأثیرگذار در تعیین آرزوهای شغلی نوجوانان مقطع راهنمایی	۹۷
جدول ۱۸-۴: میزان آشنایی نوجوانان مقطع راهنمایی با مشاغل	۹۷
جدول ۱۹-۴: معناداری میزان آشنایی نوجوانان مقطع راهنمایی با مشاغل	۹۸
جدول ۲۰-۴: سطح و نوع آرزوهای شغلی نوجوانان مقطع متوسطه	۱۰۲
جدول ۲۱-۴: معناداری آرزوهای شغلی نوجوانان مقطع متوسطه	۱۰۳
جدول ۲۲-۴: متغیر اصلی تأثیرگذار در تعیین آرزوهای شغلی نوجوانان مقطع متوسطه	۱۰۳
جدول ۲۳-۴: میزان آشنایی نوجوانان مقطع متوسطه با مشاغل	۱۰۴
جدول ۲۴-۴: معناداری میزان آشنایی نوجوانان مقطع متوسطه با مشاغل	۱۰۴

عنوان

صفحه

- جدول ۴-۲۵: سطح و نوع آرزوهای شغلی کودکان و نوجوانان ۱۰۸
- جدول ۴-۲۶: معناداری آرزوهای شغلی کودکان و نوجوانان ۱۰۹
- جدول ۴-۲۷: متغیر اصلی تأثیرگذار در تعیین آرزوهای شغلی کودکان و نوجوانان ۱۰۹
- جدول ۴-۲۸: معناداری متغیر اصلی در تعیین آرزوهای شغلی کودکان و نوجوانان ۱۱۰
- جدول ۴-۲۹: ارتباط بین سطح آرزوهای شغلی و نوع مدرسه ۱۱۰
- جدول ۴-۳۰: معناداری ارتباط بین سطح آرزوهای شغلی و نوع مدرسه ۱۱۰
- جدول ۴-۳۱: ارتباط بین سطح آرزوهای شغلی و جنسیت ۱۱۱
- جدول ۴-۳۲: معناداری ارتباط بین سطح آرزوهای شغلی و جنسیت ۱۱۱
- جدول ۴-۳۳: ارتباط بین سطح آرزوهای شغلی و انتظارات والدین ۱۱۱
- جدول ۴-۳۴: معناداری ارتباط بین سطح آرزوهای شغلی و انتظارات والدین ۱۱۲
- جدول ۴-۳۵: میزان ارتباط بین سطح آرزوهای شغلی و انتظارات والدین ۱۱۲
- جدول ۴-۳۶: منبع اطلاعات شغلی نوجوانان مقطع راهنمایی و متوسطه ۱۱۲
- جدول ۴-۳۷: موانع درک شده بر سر راه تحقق آرزوهای شغلی کودکان مقطع پیش دبستانی و دبستان ۱۱۳
- جدول ۴-۳۸: موانع درک شده بر سر راه تحقق آرزوهای شغلی نوجوانان مقطع راهنمایی و متوسطه ۱۱۴

فصل اول

کلیات پژوهش

۱-۱- مقدمه

در سال ۱۹۰۹ میلادی، زمانی که فرانک پارسونز^۱، متخصص و پژوهشگر حقوق، جامعه‌شناسی و ادبیات برای کمک به هموطنان بیکار آسیب‌دیده از جنگ خود مثلث خودشناسی، شغل‌شناسی و تناسب خود با شغل را پیشنهاد داد نمی‌دانست کلید تأسیس رشته‌ای را می‌زند که در آینده می‌تواند توجه بسیاری از پژوهشگران و نظریه‌پردازان را جلب کند و لقب پدر مشاوره‌ی مسیر شغلی را به خود اختصاص دهد.

اولین فعالیت‌های مشاوره مسیر شغلی با سه واژه خود، شغل و تناسب آغاز شد و بتدریج واژه‌های دیگری چون هوش، استعداد، رغبت و علاقه را دربرگرفت. واژه‌هایی مانند شخصیت، ارزش‌ها، سازگاری، آرزوها، حکایت‌ها و تفاوت‌های فردی بتدریج و گام به گام وارد این رشته شده و مشاوره مسیر شغلی را از رویکردهای سنتی به رویکردهای مدرن و از مدرن به رویکردهای پسامدرن^۲ سوق دادند (سمیعی، باغبان، عابدی و حسینیان، ۱۳۹۰).

1- Franke Parsons

2- post- modern approaches

رویکردهای فرامدرن در مشاوره‌ی مسیر شغلی با توجه و تأکید بر سازه‌گرایی^۱، حکایت‌ها و نیز نقش و اهمیت محیطی که فرد در آن زندگی می‌کند، معتقدند مسیر شغلی هر فرد منحصر به خود اوست و نمی‌توان در بررسی و مطالعه‌ی مسیر شغلی نسخه‌ی واحدی برای همه‌ی افراد در نظر گرفت (ساویکاس^۲، ۲۰۰۱). دیدگاه‌های فرامدرن که بیشتر با اصطلاحاتی چون داستان، حکایت، درمان کوتاه‌مدت، سازه‌های اجتماعی، بافت و محیط پیرامون فرد سروکار دارند (مک ماهون و واتسون^۳، ۲۰۰۷) به مشاوران کمک می‌کنند تا نیاز هر فرد و نحوه‌ی خدمت‌رسانی به او را بشناسند (سامپسون^۴، ۲۰۰۹).

چندین نظریه با دیدگاه فرامدرن در مشاوره‌ی مسیر شغلی وجود دارد. این نظریه‌ها مسیر شغلی افراد و انتخاب شغل آنها را تدوین، تبیین و پیش‌بینی نموده‌اند و در این راستا، معتقدند که بهترین راه فهم رفتار آدمی مطالعه‌ی آن در محیطی است که رفتار اتفاق می‌افتد. فرد را از محیطش نمی‌توان جدا ساخت. نظرات شخصی افراد در خصوص رفتارشان بسیار مهم است و نمی‌توان آن را با اصول یا قوانین خاصی پیش‌بینی کرد (ساویکاس، ۲۰۰۲ الف و سامپسون، ۲۰۰۹).

با توجه به برخی فرض‌های زیربنایی رویکردهای فرامدرن، نظریه‌ی سازه‌گرایی ساویکاس (۲۰۰۲ الف)، نظریه‌ی شناختی-اجتماعی^۵ براون و لنت^۶ (۱۹۹۶)، نظریه‌ی یادگیری-اجتماعی^۷ کرومبولتز^۸ (۱۹۷۹)، نظریه‌ی پردازش اطلاعات شناختی^۹ پترسون^{۱۰}، سامپسون و ریردون^{۱۱} (۱۹۹۱) و نظریه‌ی آرزوهای شغلی^{۱۲} گاتفردسون^{۱۳} (۱۹۸۱) را می‌توان در زمره‌ی رویکردهای مدرن و فرامدرن قرار داد.

به گفته‌ی شون و پولک^{۱۴} (۲۰۱۰) نظریه‌ی آرزوهای شغلی یک نظریه‌ی رشدی^{۱۵} و بافتی^{۱۶} برای بررسی رشد مسیر شغلی می‌باشد. این نظریه از یک طرف بر تعامل و نفوذ چندین عامل برخاسته از سیستم کوچک^۱ و

1- constructivism
 2- Savickas, M.L.
 3- McMahan, M. & Watson, M.
 4- Sampson, Jr.J.P.
 5- social- cognitive theory
 6- Brown, S. & Lent, R.
 7- social- learning theory
 8- Krumboltz, J.D.
 9- cognitive information processing theory
 10- Peterson, G.W.
 11- Reardon, R.C.
 12- career aspirations theory
 13- Gottfredson, L.
 14- Schoon, I. & Polek, E.
 15- developmental
 16- contextual

بزرگ^۲ پیرامون افراد بر مسیر شغلی تأکید دارد و از طرف دیگر افراد را به طی کردن مراحل رشدی برای انتخاب شغل ملزم می‌داند.

نظریه‌ی آرزوهای شغلی گاتفردسون (۱۹۸۱) با این سؤال آغاز شد که چرا دختران و پسران در طبقات اجتماعی و نژادهای مختلف از همان کودکی در نوع و کیفیت مشاغلی که دوست دارند و آرزو می‌کنند متفاوت‌اند؟ به عبارت دیگر، گاتفردسون (۱۹۹۶) در پی این بود که بدانند چرا کودکان تفاوت‌های اجتماعی را از همان سال‌های کودکی حتی قبل از اینکه هر مانعی را برای تحقق رؤیاهای خود تجربه کنند، درک کرده و در آرزوهای خود دخالت می‌دهند.

پژوهش‌های فرهنگی و اجتماعی قبلی که گاتفردسون انجام داده بود، فرضیه‌ای را در ذهن او شکل داد که در مسیر شغلی همه‌ی افراد، هم خانواده و هم جامعه دخالت دارند به طوری که گاهی تأثیر آنها می‌تواند در تضاد با مسیر شغلی فرد قرار گیرد. از طرف دیگر، آشنایی او با نظریه تصمیم‌گیری شغلی جان هالند^۳ و سایر پژوهش‌هایی که در حوزه‌ی روانشناسی فعالیت هدفمند^۴ صورت گرفته بود، او را به فرض دومی رهنمون ساخت که جامعه‌شناسی با دیدی متفاوت از روانشناسی به مسایل مسیر شغلی، اهداف، مفاهیم و روش‌های پژوهشی آن می‌نگرد (گاتفردسون، ۱۹۹۶). سؤالی که گاتفردسون (۱۹۹۶) همواره با آن مواجه بوده این است که اگر به گفته‌ی نظریه‌پردازان مشاوره‌ی مسیر شغلی رغبت‌های همخوان با شغل هسته‌ی اصلی و مرکزی موفقیت مسیر شغلی‌اند، چرا همخوانی بین رغبت‌ها و موفقیت مسیر شغلی پیش‌بینی کننده‌ی ضعیفی در رضایت شغلی آینده است و چرا افراد حاضر می‌شوند وارد مشاغلی شوند که با رغبت‌هایشان هماهنگی ندارد. پس ممکن است عوامل دیگری در این فرآیند دخالت داشته باشند.

گاتفردسون پاسخ سؤالاتش را در چشم‌انداز جامعه‌شناسانه به مسایل روانشناسی و مشاوره پیدا و مفاهیم جامعه‌شناسی مانند منزلت شغل، قدرت، فرهنگ، کلیشه‌های فکری، نقش‌های جنسیتی و ارزش‌ها را وارد مشاوره‌ی مسیر شغلی کرد. به نظر او همه‌ی افراد درگیر سطح منزلت شغلی خود هستند و هرچه رو به جلو برویم منزلت شغل چون مانعی در مسیر انتخاب شغل عمل می‌کند. روانشناسی فعالیت هدفمند شغلی همه‌ی افراد را از نظر انتخاب شغل یکسان می‌بیند، در حالیکه در جامعه‌شناسی تا جایی که ممکن است دیدگاه افراد نسبت به شأن و منزلت شغل‌شان در نظر گرفته می‌شود و به سادگی از شأن و منزلت شغل به عنوان یک مانع برای انتخاب شغل

1- micro system

2- macro system

3- John.L. Holland

4- vocational psychology

و یا یک عامل حمایت‌کننده‌ی اجتماعی یاد می‌شود (گاتفردسون، ۱۹۹۶). به طور کلی می‌توان گاتفردسون را جزو افرادی دانست که بیش از سایر نظریه‌پردازان مسیر شغلی به اهمیت و نقش مسایل اجتماعی در رشد مسیر شغلی پرداخته است.

نظریه‌ی محدودیت و سازش آرزوهای شغلی گاتفردسون که دیدی جامعه‌شناسانه به مسیر شغلی افراد دارد، توجه بسیاری از پژوهشگران مانند تریس، هوگس، آدام، وود و مک‌کلان^۱ (۱۹۹۵)، مک‌ماهون^۲ و پاتون (۱۹۹۷)، واتسون، کوآتمن و ادلر^۳ (۲۰۰۲)، گرینهوس و کالانان^۴ (۲۰۰۶)، دومینکو و جونز^۵ (۲۰۰۷) و پاتون و کرید^۶ (۲۰۰۷) را به خود جلب نموده است. این پژوهشگران از سال ۱۹۹۱ تاکنون به بررسی و ارزیابی نظریه‌ی گاتفردسون در جوامع مختلف پرداخته و سیر تحول آرزوهای شغلی کودکان و نوجوانان را بر اساس نظریه‌ی گاتفردسون مورد نقد قرار داده‌اند. از طرف دیگر، در این تحقیقات عوامل مؤثر و موانع تحقق آرزوهای شغلی معرفی شده‌اند. علی‌رغم پژوهش‌های فراوانی که بر روی آرزوهای شغلی انجام شده است، هنوز نتایج یکسان و واحدی به دست نیامده و تناقض‌های زیادی در یافته‌ها دیده می‌شود. بسیاری از محققان به دنبال حل تناقض‌های موجود می‌باشند. با اینحال با توجه به نتایج حاصل از یافته‌های پژوهشگرانی که بر روی آرزوهای شغلی کار کرده‌اند، می‌توان چنین ادعا نمود که داشتن آرزوهای شغلی می‌تواند بر روند رشد شغلی افراد تأثیر گذارد. اما اینکه اولاً، آیا آرزوهای شغلی کودکان و نوجوانان ایرانی هم مانند کودکان و نوجوانان سایر جوامع تابع نظریه‌ی محدودیت و سازش ارائه شده توسط گاتفردسون می‌باشد یا اینکه روندی جدا و خاص خود را دارد و ثانیاً، عوامل و موانعی که در تحقق و عدم تحقق آرزوهای شغلی می‌توانند مؤثر باشند، چه چیزهایی هستند، در پژوهش حاضر طی یک روش کیفی مورد بررسی قرار می‌گیرد و به آن پاسخ داده می‌شود.

۱-۲- بیان مسأله

آرزو^۷ در لغت به معنای اشتیاق، انتظار و هدف می‌باشد (معین، ۱۳۸۴؛ ص ۵۰). در فرهنگ لغات هری تیج^۸ از آرزو به عنوان میل شدید برای پیشرفت زیاد یا تعیین هدفی که به سمت آن تمایل وجود دارد، یاد شده است. بر

1- Trice, A.D., Hughes, M.A., Odom, C., Woods, K. & McClellan, N.C.

2- McMahan, M.

3- Watson, M., Quatman, T. & Edler, E.

4- Greenhaus, J.H. & Callanan, G.A.

5- Domenico, D.M. & Jones, K.H.

6- Patton, W. & Creed, P.

7- aspiration

8- Heritage

اساس این تعاریف، یک آرزو فرد را به سمت انجام یک موقعیت، فرایند یا رویداد می‌کشاند و یا او را به سمت پایان هدفی که داشته است، سوق می‌دهد (گرینهوس و کالانان، ۲۰۰۶).

به گفته‌ی محققان گرچه آرزوهای یک نفر، نگرش‌ها، باورها و ساختار شناختی او را منعکس می‌کنند اما با تصمیم‌ها و نگرش‌ها در مسیر شغلی فرق دارند (کرید، وونگ و هود^۱، ۲۰۰۹). به این صورت که آرزوها، انتظارات یا هدف‌های موجود در مسیر زندگی هستند. در حالیکه، تصمیم‌ها طرح‌های عملی برای رسیدن به آرزوها و اهداف هستند و نگرش‌ها مسیر مشخص و جهت‌گیری فرد به سمت هدف مورد نظر می‌باشد. به عبارت دیگر، تصمیم‌گیری برای رسیدن به هدف و مشخص کردن مسیر رسیدن به هدف، آرزوها را بوجود می‌آورد (گرینهوس و کالانان، ۲۰۰۶).

از نظر روجسکی^۲ (۲۰۰۵) آرزوها بر دو نوع ایده آل و واقعی هستند. آرزوهای ایده آل، آن دسته از آرزوهایی هستند که بدون توجه به امکانات و محدودیت‌هایی چون انتظارات خانواده، توانایی مالی، جسمی و روانی در فرد وجود دارند. در حالیکه آرزوهای واقعی، آرزوهایی هستند که افراد با در نظر گرفتن محدودیت‌ها، امکانات، موانع و شرایط موجود آنها را می‌خواهند.

پس به طور کلی می‌توان گفت که آرزوها اعم از ایده آل یا واقعی، مجموعه‌ای از انتظارات، انگیزه‌ها و اهداف تعیین شده‌ی زندگی هستند که افراد میل شدید برای رسیدن به آنها دارند. آرزوها برخاسته از نگرش‌ها، باورها و ساختار شناختی افراد هستند و در ارتباط با موضوعات مختلف زندگی می‌توانند مطرح گردند. یکی از این موضوعات انتخاب شغل، شغل آینده و راه رسیدن به آن می‌باشد. آرزوهایی که در خصوص شغل و مسایل پیرامون آن شکل می‌گیرند، آرزوهای شغلی نام دارند که تنها در نظریه‌ی محدودیت^۳ و سازش^۴ و یا نظریه آرزوهای شغلی گاتفردسون مورد بررسی قرار گرفته است. نظریه‌ی گاتفردسون، آرزوهای شغلی کودکان و نوجوانان را مورد بررسی قرار می‌دهد.

به گفته‌ی جانسون^۵، (۱۹۹۵) آرزوهای شغلی اهدافی‌اند که فعالیت‌های شغلی فرد را به سمت خود جهت می‌دهند و واتسون، مک‌ماهون، فوکس کرافت و الز^۶ (۲۰۱۰) آرزوهای شغلی را تلاش برای واقعی سازی خودپنداره در فعالیت‌هایی می‌دانند که منجر به رسیدن به یک شغل می‌گردد. به عبارت دیگر، آرزوهای شغلی

1- Creed, P.A., Wong, O.Y. & Hood, M.

2- Rojewski, J.W.

3- circumscribe

4- compromise

5- Johnson, L.

6- Watson, M., McMahon, M., Foxcroft, Ch. & Els, C.